

Tábiyyiy pánler 1

*Uliwma orta bilim beriw mektepleriniń
1-klasi ushin sabaqlıq*

*Ózbekstan Respublikası Xalıq bilimlendiriw ministrligi
baspaga usınǵan*

Jańa basılım

Tashkent – 2021

UO'K 5(075.3)
KBK 2ya71
T 13

Dúziwshiler:

K. T. Suyarov, Z. Y. Tillayeva, Z. B. Sangirova, M. K. Yuldasheva,
M. M. Avezov, M. X. Baymuratova, D. S. Azatawarva, M. T. Umaraliyeva,
U. E. Alimuxamedova, S. G. Xasanova, D. T. Hasanova, D. Q. Turdiyeva,
N. V. Yusupova, G. A. Paxramova, Sh. M. Ganiyeva

Xalíqaralıq ekspert:

Philippa Gardom Hulme

Pikir bildiriwshiler:

K. Saparov – Nizamiy atındaǵı TMPU Tábiyyiy ilimler fakulteti dekanı, biologiya ilimleriniń doktori, professor;

Sh. Sharipov – Mirzo Uluǵbek atındaǵı ÓzMU Geografiya hám tábiyyiy resurslar fakulteti dekanı, geografiya ilimleriniń kandidati, docent;

U. Xalilov – ÓzR IA Ion-plazma hám lazer texnologiyaları institutı jetekshi ilimiy xızmetkeri, fizika-matematika ilimleriniń doktori (DSc);

E. Xujanov – Nizamiy atındaǵı TMPU Fizika hám astronomiya oqıtıw metodikasi kafedrası docenti, pedagogika ilimleri boyınsha filosofiya doktori (PhD);

I. Abdurahmonova – TPTI qasındaǵı akademiyalıq liceydiń joqarı kategoriyalı biologiya páni muǵallimi.

Tábiyyiy pánler [Tekst]: sabaqlıq 1-klass / K. Suyarov [hám t.b.]. – Tashkent: Respublikalıq bilimlendiriw orayı, 2021. – 88 b.

ISBN 978-9943-7116-1-7

UO'K 5(075.3)
KBK 2ya71

*Respublikalıq maqsetli kitap qori qarjıları
esabınan basıp shıǵarıldı*

*UNICEFtiń Ózbekstandaǵı wákilligi
menen birgelikte tayarlandı.*

*Original maket hám dizayn koncepciyası
Respublikalıq bilimlendiriw orayı tárepinen islendi.*

SHÁRTLİ BELGILER

– sorawlarǵa juwap beriń

– kishi izertlew

– eslep qalıń

– baqlań

– tapsırma

ISBN 978-9943-7116-1-7

© Respublikalıq bilimlendiriw orayı, 2021

MAZMUNÍ

1-BAP. ÁTIRAPÍMÍZDAĞÍ ÁLEM

1-tema. Men izleniwshimen! 6

Ámeliy shınıǵıw

2-tema. Janlı hám jansız tábiyattı úyrenemiz 8
3-tema. Tiri organizmler.....10

2-BAP. ÓSIMLIKLER

4-tema. Ósimlikler ósiwi ushın neler zárúr? 14
5-tema. Ósimliklerdiń hár túrliligi 16

Ámeliy shınıǵıw

6-tema. Ósimliklerdiń dúzilisi.....18

Joybar jumısı

7-tema. Ósimliklerdi egiw hám ósiriw 20

3-BAP. HAYWANATLAR

8-tema. Haywanatlardıń jasawı ushın neler zárúr?.....24
9-tema. Haywanatlardıń hár túrliligi 26
10-tema. Haywanatlardıń rawajlanıwı.....28

Ámeliy shınıǵıw

11-tema. Haywanatlardıń áhmiyetin úyrenemiz.....30

4-BAP. HAWA-RAYÍ

12-tema. Hawa-rayı degen ne?.....34

Ámeliy shınıǵıw

13-tema. Hawa temperaturasınıń ólshew 36
14-tema. Jawın túrleri.....38

5-BAP. JÍL MÁWSIMLERI

15-tema. Gúz.....42
16-tema. Qıs.....44

17-tema. Báhar.....46

18-tema. Jaz.....48

Ámeliy shınıǵıw

19-tema. Jil máwsimlerin parıqlaw hám ózgerislerin súwretlew 50

6-BAP. JASAW JERI

20-tema. Toǵay.....54

21-tema. Shól tábiyatı.....56

22-tema. Suw basseyni 58

7-BAP. JER HÁM KOSMOS

23-tema. Aspanda nelerdi baqlaw múmkin?.....62

Ámeliy shınıǵıw

24-tema. Quyash, Jer hám Aydı súwretlew.....64

25-tema. Kún hám tún.....66

8-BAP. ÍSSÍLIQ, JAQTÍLIQ HÁM DAWIS

26-tema. Íssılıq degen ne? 70

27-tema. Jaqtılıq degen ne?.....72

Ámeliy shınıǵıw

28-tema. Íssılıq hám jaqtılıq dereklerin parıqlaw 74

29-tema. Dawis 76

Ámeliy shınıǵıw

30-tema. Dawislardı payda etiw 78

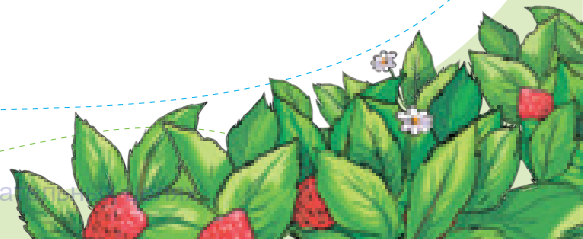
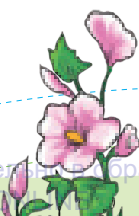
9-BAP. HÁREKET

31-tema. Háreket degen ne?.....82

Ámeliy shınıǵıw

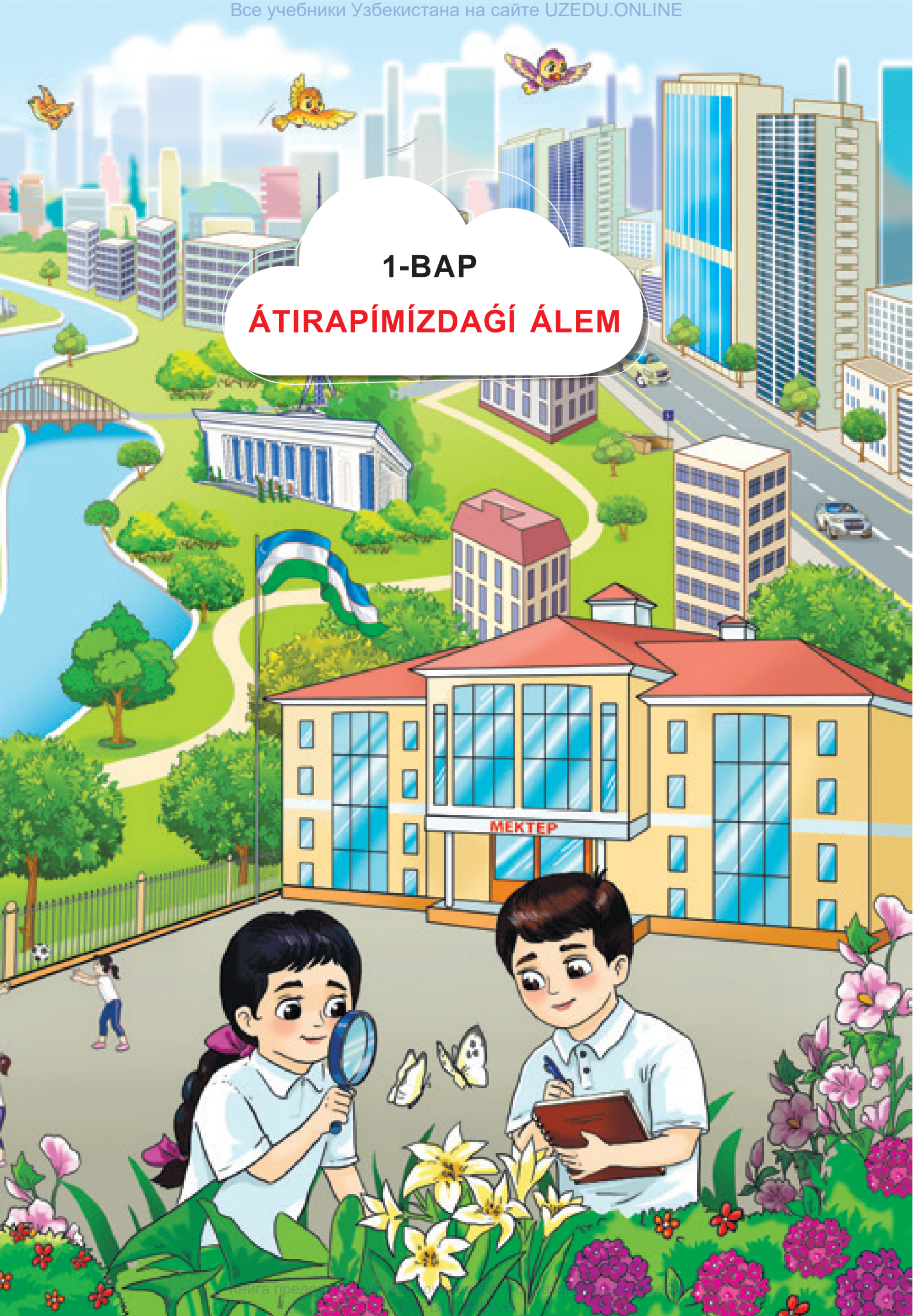
32-tema. Háreket qalay kelip shıǵadı? 84

33-tema. Uliwmalastırıwshı sabaq 86

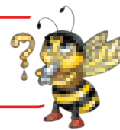
1-BAP
ÁTIRAPÍMÍZDAĜÍ ÁLEM

1-tema

MEN IZLENIWSHIMEN!

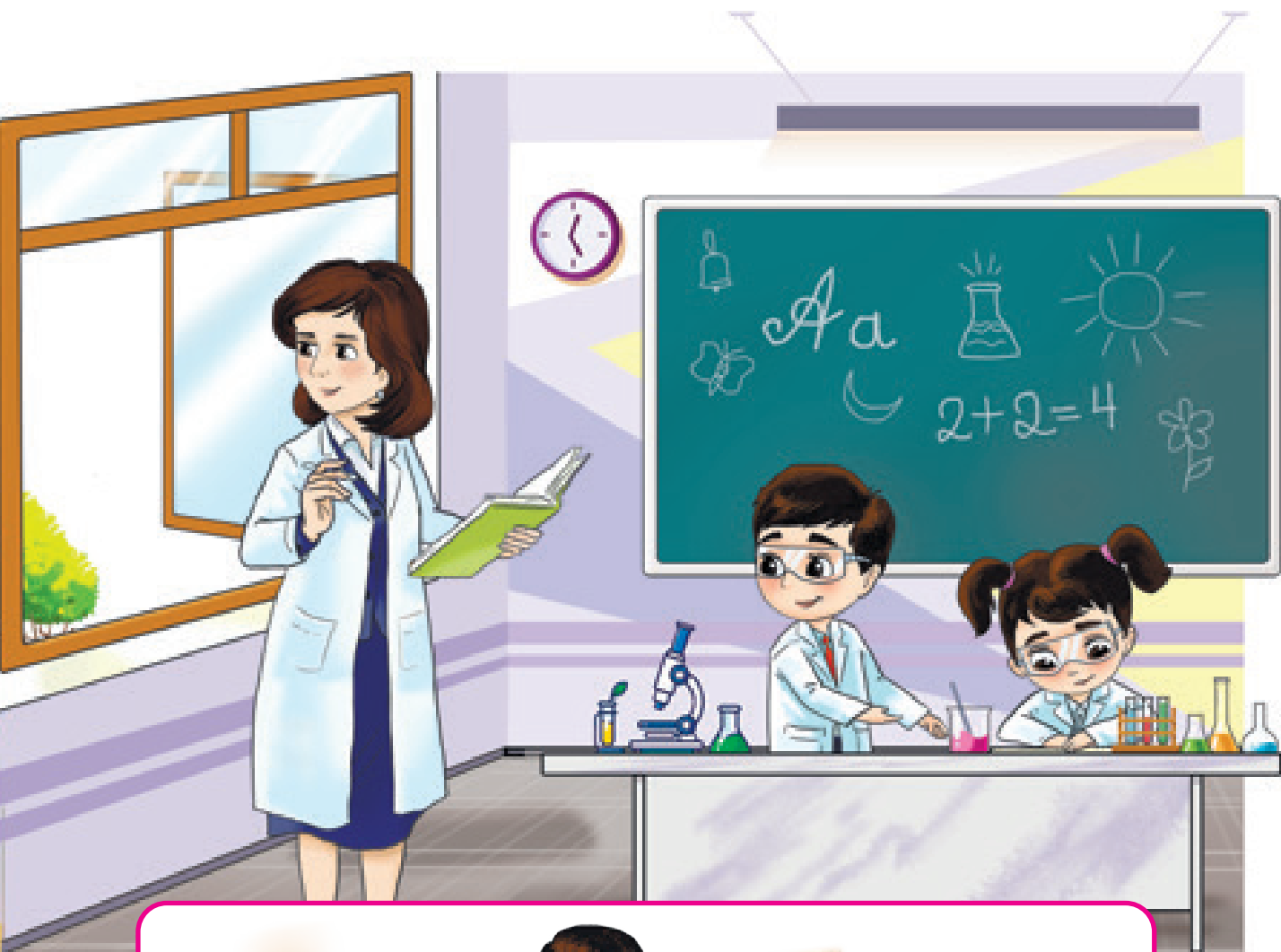
Tábiyattı qalay úyrenemiz?

Tábiyattı úyreniwshiler – bular izleniwshiler!

Izleniwshi baqlaydı, ólsheydi, salıstıradı, anıqlaydı hám juwmaq shıǵaradı.

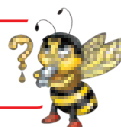
Тáбийаттá úyreniwde qaysí seziw organlarımızdan paydalanamız?

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

2-tema

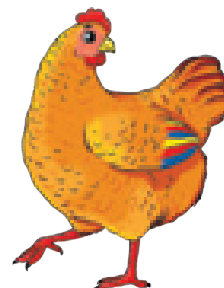
JANLÍ HÁM JANSÍZ
TÁBIYATTÍ ÚYRENEMIZ

Janlí hám jansız tábiyatqa neler kiredi?

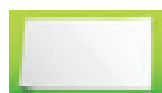

Qus hám sharda qanday ózgeris payda boldı?

Bizge kerek

Qağaz

Qurt

Tas

Qisqish

Lupa

Orinlaw tártibi

- 1 Qisqish járdeminde qurtı qağazğa qoyıń.
- 2 Lupa járdeminde qurtı baqlań.
- 3 Tastı ornınan jiljitiń.

Jansız dene hám tiri organizmlerdiń háreketleniwinde qanday ayirmashılıq bar?

3-tema

TIRI ORGANIZMLER

Balalar ne qilip atir? Súwrettegi qaysi jaǵdaylardı durıs dep oylaysız?

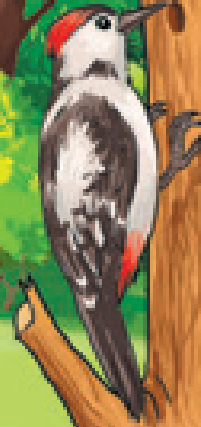

Ósimlik, haywan hám adamlar tiri organizmler bolıp esaplanadı.

Olar azıqlanadı, dem aladı, háreketlenedi, ósedı hám rawajlanadı.

Ósimlik hám haywanatlardı
ajratıń. Atların aytıń.

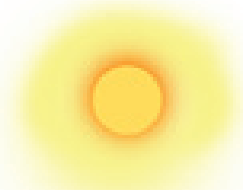

2-BAP ÓSIMLIKLER

4-tema

ÓSIMLIKLER ÓSIWI USHÍN NELER ZÁRÚR?

Quyash

Hawa

Suw

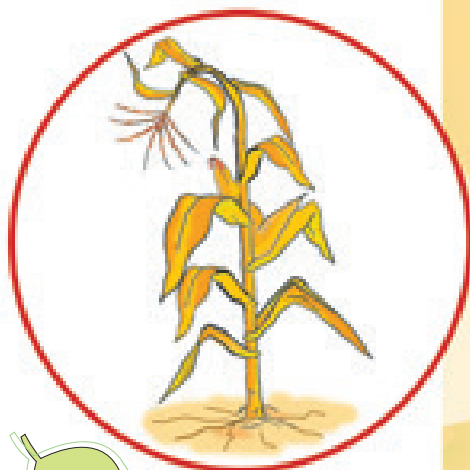

Topiraq

Mákke nege jaqsı rawajlanbadi?

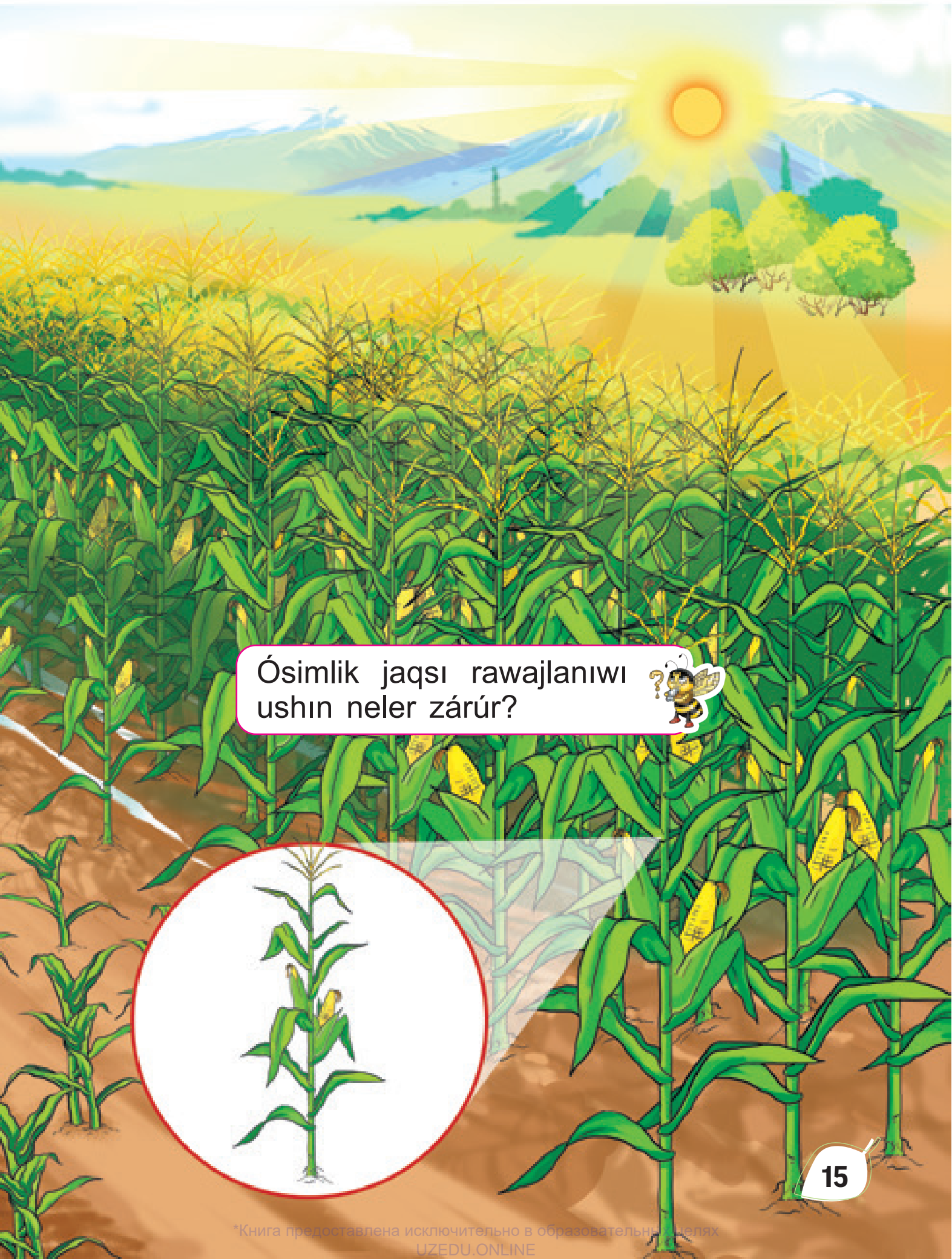

Mákke nege quwrap qaldi?

Ne ushın jer jumsartiladi?

Ósimlik jaqsi rawajlanıwı ushin neler zárúr?

5-tema

ÓSIMLIKLERDIŃ HÁR TÚRLILIGI

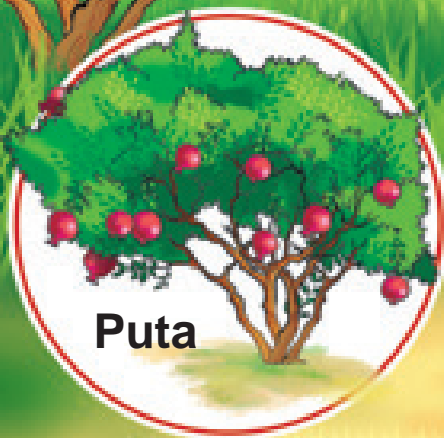
Ósimlikler qanday toparlarǵa bólinedi?

Terek – bir juwan aǵash paqallı ósimlik.

Putá – birneshe aǵash paqallı ósimlik.

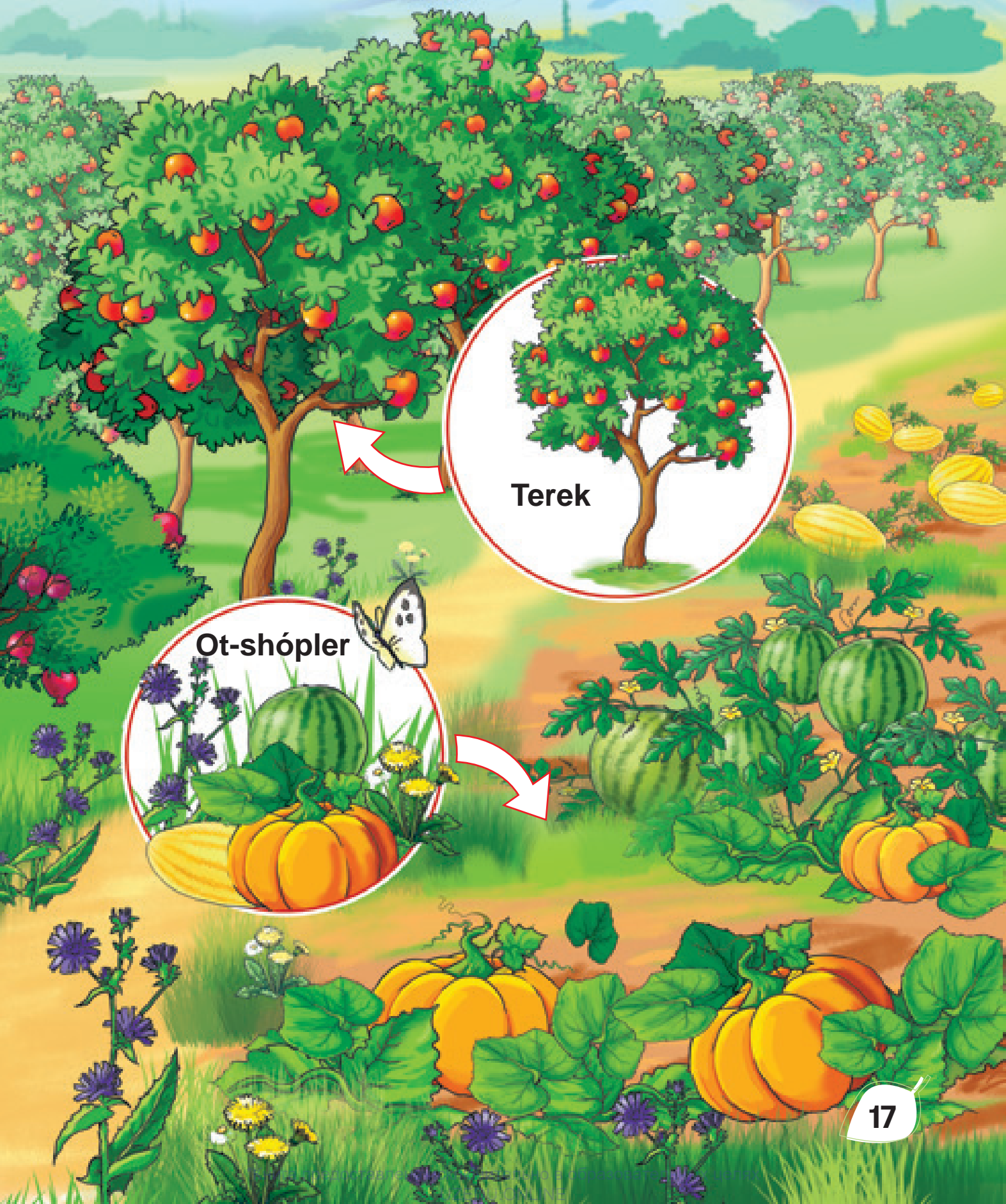
Ot-shópler – jasıl paqallı ósimlik.

Putá

Terek, puta hám ot-shóplerge
qanday ósimlikler kiredi?

Terek

Ot-shópler

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

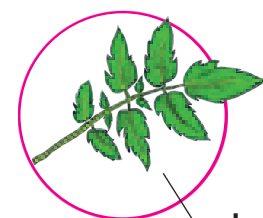
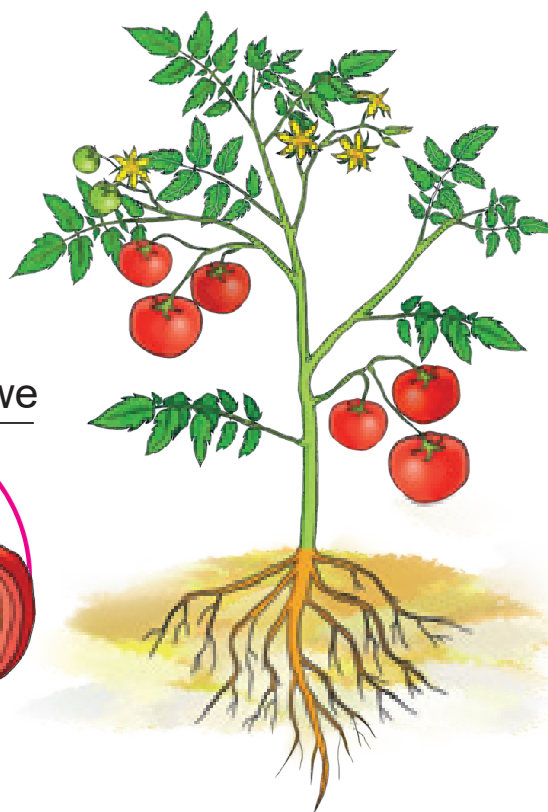
6-tema

ÓSIMLIKLERDÍN DÚZILISI

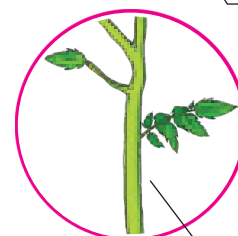
Súwrette qaysı ósimlikler súwretlengen?
Ósimlikler qanday bólimlerge bólinedi?

Gúl

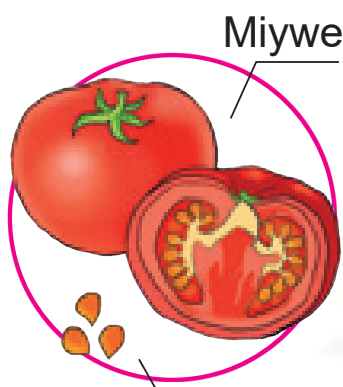
Japıraq

Paqal

Tamır

Miywe

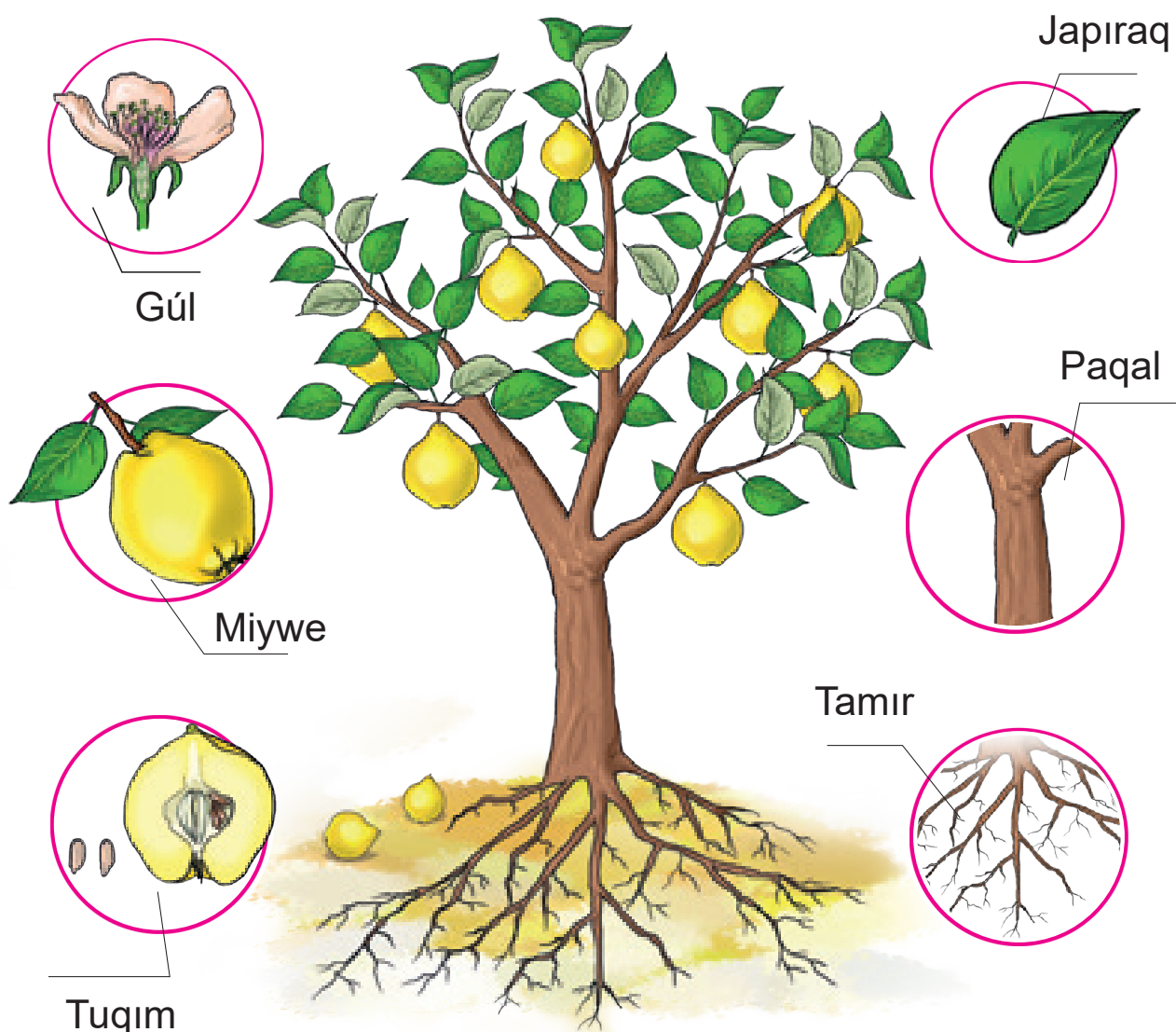
Tuqım

Pomidorda neshe gúl hám miywe bar?

Pomidordan neler tayarlaw múmkin?

Eki ayva pisip, jerge tústi.
Terekte neshe ayva qaldı?

Ayvadan neler tayarlanadı?

JOYBAR JUMÍSÍ

7-tema

ÓSIMLIKLERDI EGIW HÁM ÓSIRIW

Keramzit

Bağ topirağı

Tamirlasqan ósimlik

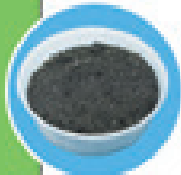
Torf

Belshe

Gúltúbek

Biotógin

Suw ıdı

1. Topıraq, biotógin, torf aralastırıladi.

3. Gúltúbek yarımına shekem topıraq aralaspası menen toltırıladi.

4. Tamirlasqan ósimlik gúltúbekke salınadi.

5. Gúltúbekteki ósimlik tamırı topıraq penen kómiledi.

2. Gúltúbekke keramzit salínadı.

7. Ósimlikke suw quyıladı.

6. Ósimlik átirapındağı topıraq qol menen basıladı.

Ósimlikti ósiriń hám rawajlanıwın baqlań.

3-BAP
HAYWANATLAR

8-tema

HAYWANATLARDIŃ JASAWI USHIŃ NELER ZÁRÚR?

- Haywanatlar tirishiligin baqlań. Haywanatlar ne islep atır?
- Haywanatlar óz mútájligi ushın zárúr nárselerdi qalay tabadı?

Haywanatlar tiri organizmler bolip esaplanadi. Haywanatlardıń jasawı ushın azıq, suw, hawa, jasaw jeri zárúr!

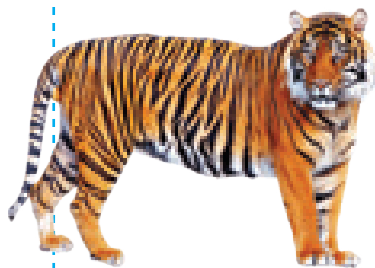
Haywanatlar azıqlanadı, dem aladı, háreketlenedi, ósedi, kóbeyedi.

9-tema

HAYWANATLARDÍN HÁR TÚRLILIGI

Omirtqali haywanlar

Sút emiziwshiler

- Balasín sút penen bağadı.
- Denesi jún menen qaplanğan.

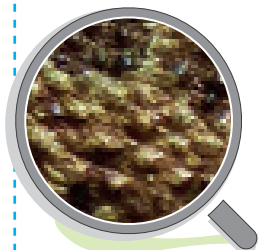
Quslar

Denesi pár menen qaplanğan.

Jer bawirlawshilar

Denesi qabırshaqlar menen qaplanğan.

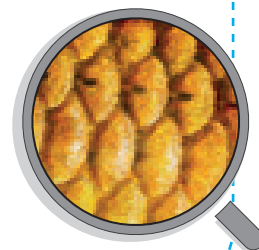
Jer-suw haywanlari

Denesi silekeyli teri menen qaplanğan.

Balıqlar

- Qalashlari járdeminde júzedi.
- Denesi qabırshaqlar menen qaplanğan.

Omirtqasiz haywanlar

- Haywanatlar azıqlanıwına qaray jirtqış hám ot-shóp jewshi boladı.
- Jirtqışlar basqa haywanlar menen azıqlanadı.
- Ot-shóp jewshi haywanlar ósimlikler menen azıqlanadı.

Berilgen haywanatlardı qanday toparlarǵa bóliw múmkin?

10-tema

HAYWANATLARDÍŃ RAWAJLANÍWÍ

- Haywanatlar qaysı belgileri menen anasına uqsaydı?
- Haywanatlar qaysı belgileri menen anasınan pariğ qıladı?

At hám tayınshaq

Túye hám botalaq

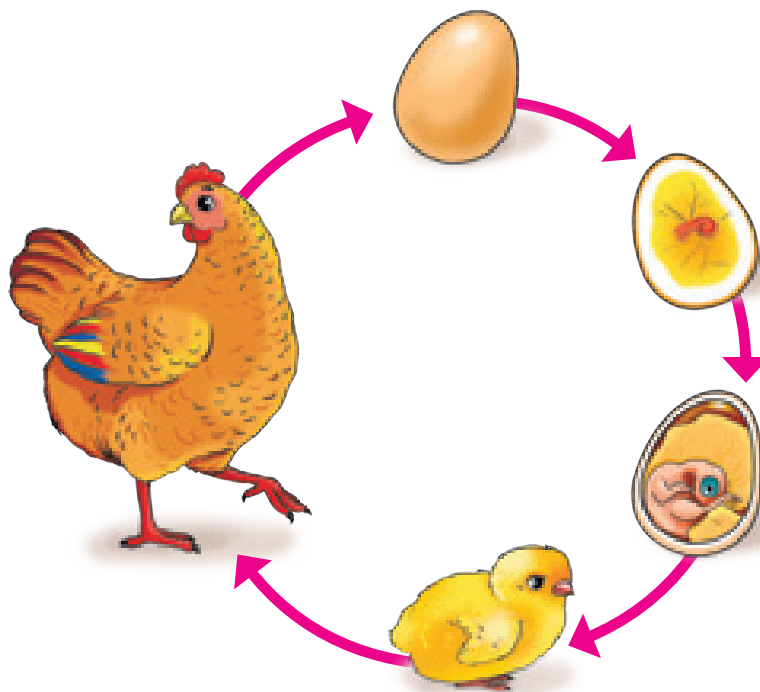
Qoy hám qozı

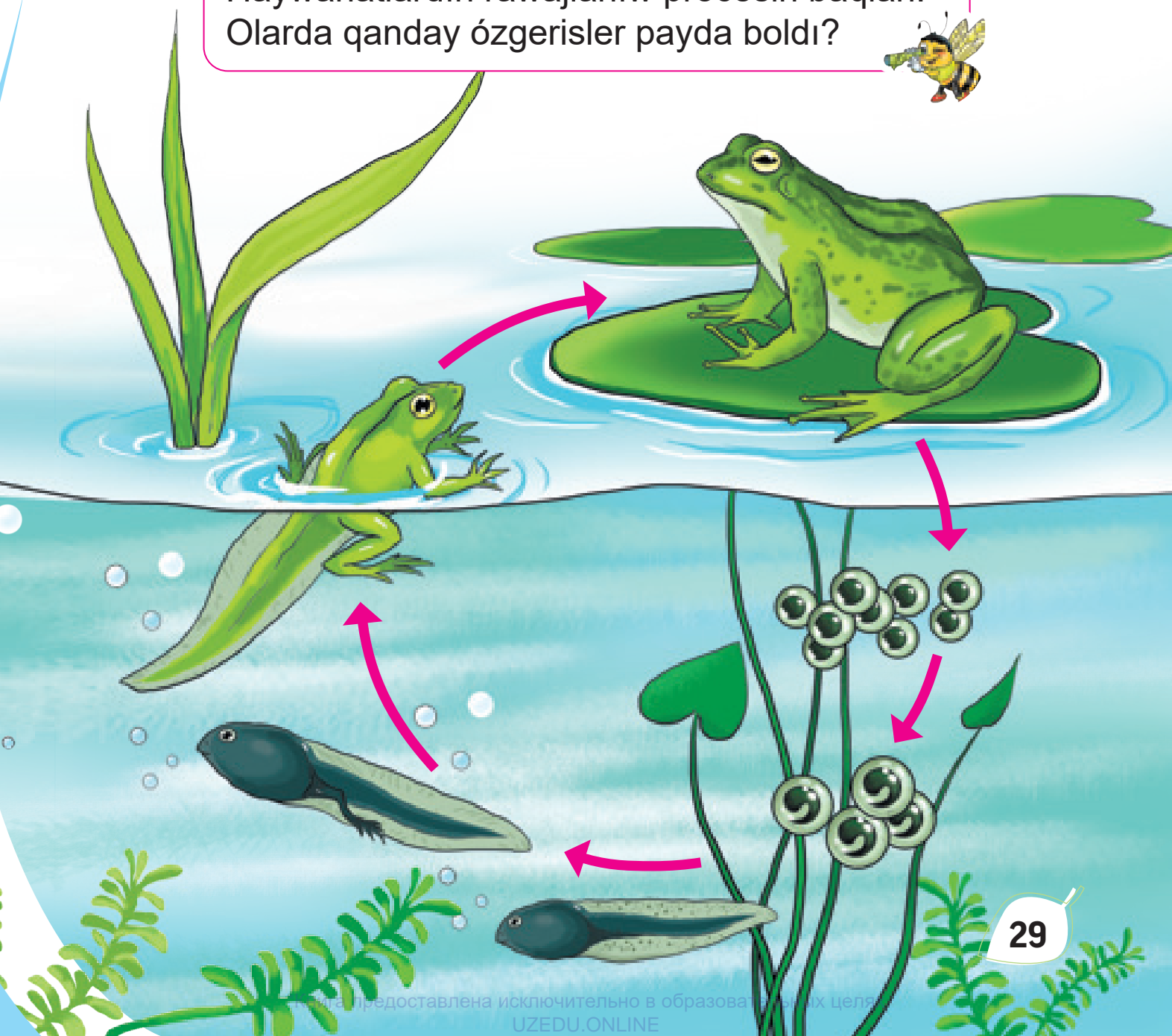
Eshki hám ilaq

Sıyr hám buzaw

Haywanatlardıń rawajlanıw procesin baqlań.
Olarda qanday ózgerisler payda boldı?

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

11-tema

HAYWANATLARDÍŃ ÁHMIYETIN ÚYRENEMIZ

Adamlar ne ushın haywanatlardı baǵadı?

Bul ónimler qaysi haywanatlardan alinadi?

Máyektiń sapasın qalay anıqlaymız?

Bizge kerek

2 máyek

2 stakan

Grafinde suw

Orınlaw tártibi

- 1 2 stakanğa yarımına shekem suw quyıń.
- 2 Suw quyılğan stakanlarğa bir máyekten salıń.
- 3 Stakandağı máyeklerdiń suwdağı jaylasıwın baqlań.

Gónergen máyek

Taza máyek

Gónergen máyekti jewge bolmaydı.

4-BAP HAWA-RAYÍ

12-tema

HAWA-RAYÍ DEGEN NE?

Hawa-rayınıń jaǵdayların túsindiriniń.

6 : 00

Kún dawamında hawa-rayı ózgeriwın baqlań.

Tańda biraz salqın boldı.

10 : 00

Keyin quyash shıǵıp, túske jaqın hawa ısıdı.

14 : 00

Tústen keyin aspandı bult qapladı hám jawın jawdı.

Hawaniń kún dawamında ózgeriwi **hawa-rayı** delinedi.

- Qaysı súwrette jawınlı hawa-rayı súwretlengen?
- Kúnniń qaysı waqtında hawa salqın boladı?

Keste tiykarında hawa-rayı haqqında tekst dúziń.

Búgin	Bult	Samal	Jawın
Tańda	×	✓	×
Azanda	✓	✓	×
Túste	✓	×	✓
Keshte	×	×	×

Hawa-rayı tez-tez ózgerip turadı.

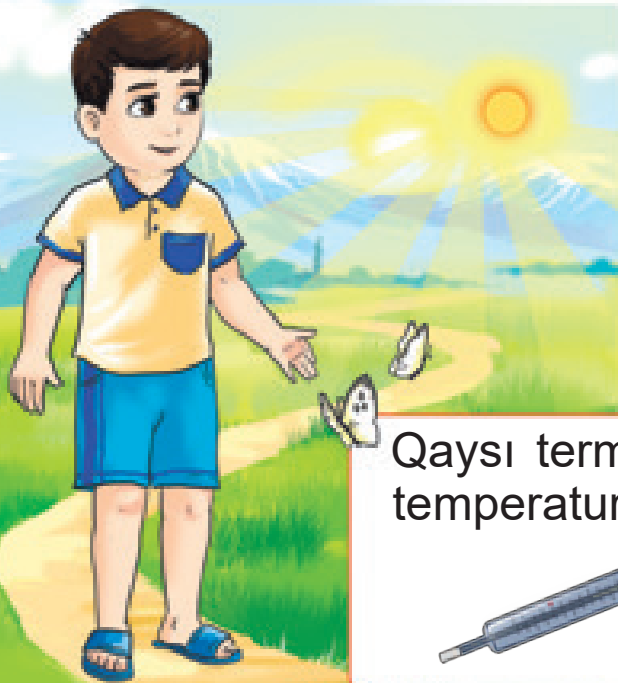
Keshte hawa ashıldı.

Túnde hawa salqın boldı.

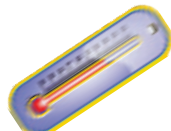
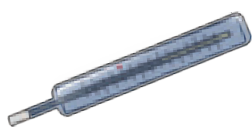

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

13-tema HAWA TEMPERATURASÍN ÓLSHEW

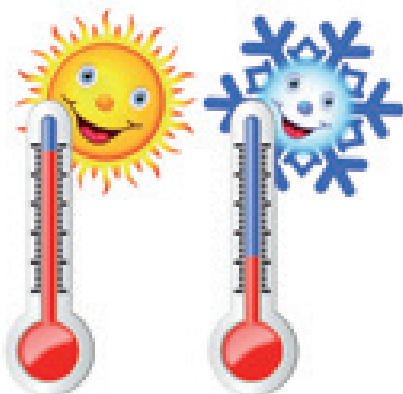

Qaysi termometrde hawa temperaturasi ólshenedi?

Biz hár kúni televizor hám internet arqali hawa suwiq, jilli yaki issi bolıwın bilip alamız. Bular **hawaniń temperaturasi**.

Hawa termometri

Hawa temperaturasi termometr járdeminde ólshenedi.

Mektep háwlisinde

Klass bólmesinde

Bizge kerek

Hawa termometri

Qağaz

Ruchka

Orinlaw tártibi

- 1 Hawa termometri járdeminde klass bólmesindegi temperaturani ólsheń hám nátiyjeni qağazğa jaziń.
- 2 Mektep háwlisindegi temperaturani muğallimińiz járdeminde ólsheń hám nátiyjeni qağazğa jaziń.
- 3 Ólshew nátiyjelerin salıstırıń.

Bólme temperaturasin ózgertiw múmkinligi, biraq mektep háwlisindegi temperaturani ózgerte almasımızdıń sebeplerin túsindirıń.

14-tema

JAWÍN TÚRLERI

Qanday jawin túrlerin bilesiz?

Hawa júdá suwıq bolgan waqıtta **qar** jawadı.

Buıtlardan tamshı kórinisinde túsetuđın suw jawin bolıp tabıladı.

- Jawin jawıwınıń qanday unamlı tárepleri bar?
- Jawınlardan qalay qorđanamız?

Jawin, qar, burshaq hám sel
jawin túrleri bolip esaplanadı.

Kóbinese jawin hám selden soń
ayqulaq (raduga) shıǵadı.

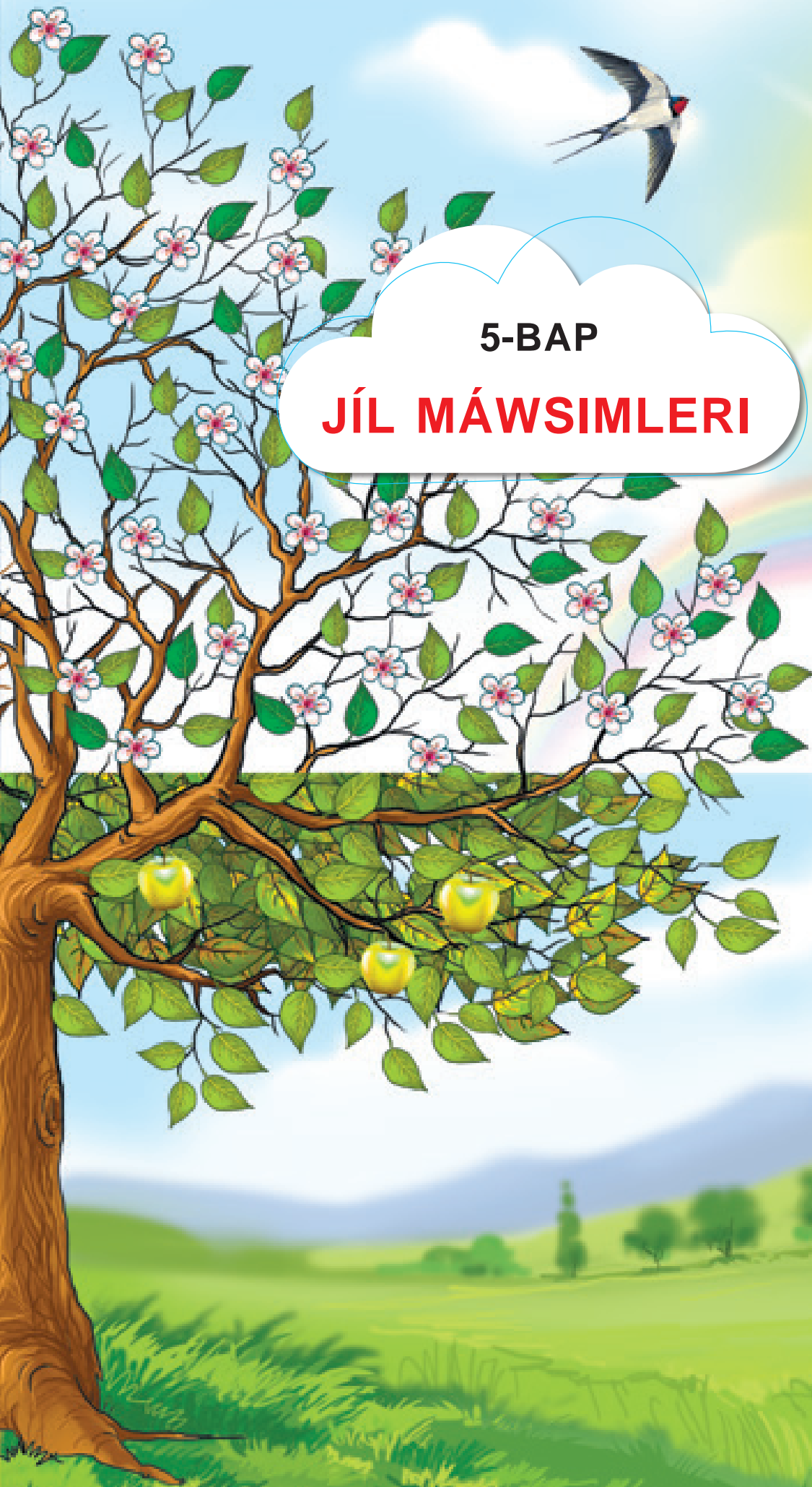
Jawin jawıp atırǵan waqıtta
hawa birden suwıtıp ketse,
burshaq payda boladı.

Eger jawin tezlik penen qısqa
múddet jawsa, bul – **sel**.

5-BAP

JÍL MÁWSIMLERI

15-tema

GÚZ

Gúz máwsimin qalay kóz aldirızǵa keltiresiz?

Gúz, qıs, báhár hám jaz – jil máwsimleri.

- Gúzde ósimlik hám haywanatlar tirishiliginde qanday ózgerisler payda boladı?
- Gúzde adamlar ne menen shuǵıllanadı?
- Ne ushın bul máwsimdi altın gúz dep ataymız?

Gúzde terek japıraqları sarǵayıp, túsedı.

Sentyabr, oktyabr hám
noyabr **gúz ayları.**

Atızlardağı ónim jıynap alınadı
hám qısqa tayarlıq kóríledi. Quslar
ıssı úlkelerge ushıp ketedi.

16-tema

QÍS

Qís máwsimin súwretleń.

- Qís máwsiminde payda bolatuğın tábiyat qubılısların aytıń.
- Qısta haywanlar ne qıladı?
- Qís máwsiminde balalar qanday oynılar oynaydı?

Dekabr, yanvar, fevral
qis aylari.

Qis – jildin eń suwiq máwsimi. Qis máwsiminde hawa tiykarinan suwiq hám bultlı boladı, qar jawadı. Suwiqta suw beti muzlaydı.

17-tema

BÁHÁR

Báhárde tábiyat qanday reńge búrkenedi?

- Qaysı ósimlikler báhárden derek beriwshiler bolıp esaplanadı?
- Báhár elshileri bolǵan quslardı bilesiz be?

Terekler búrtik shıǵaradı hám gúlleydi.

Báhár máwsimine tán
ózgerislerdi aytıń.

Báhár keliwi menen tábiyat oyanadı.
Quslar ushıp keledi. Hawa ısıy baslaydı.

Atızlarda jumıs baslanadı.
Báhárde "Nawrız" bayramı belgilenedi.

Mart, aprel hám may
báhár ayları.

Jaz keliwi menen tábiyatta qanday ózgerisler payda boladı?

- Jazda adamlar ne menen shuǵıllanadı?
- Jaz máwsiminde tábiyatta qanday ózgerisler baqlanadı?

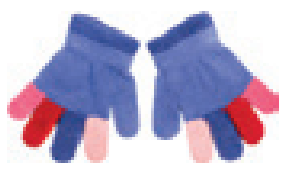
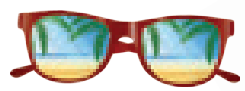
Iyun, iyul hám avgust
jaz ayları.

Jaz máwsimi menen baylanisli súwretlerdi tabiń.

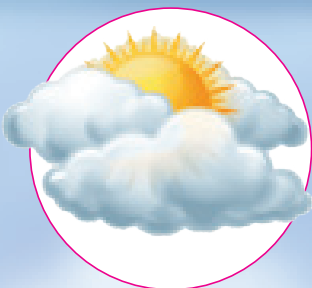
Jaz – jıldıń eń ıssı máwsimi. Jazda júdá kóp miyweler pisedi. Jaz keliwi menen dem alıs kúnleri baslanıp, balalar lagerlerge baradı.

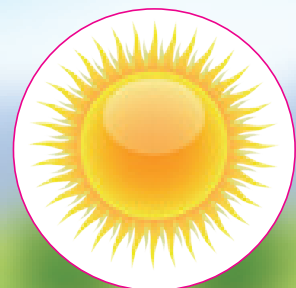
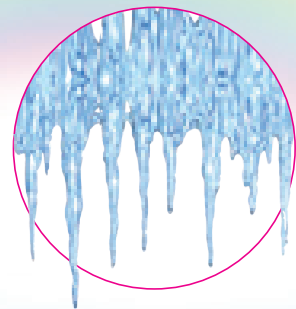
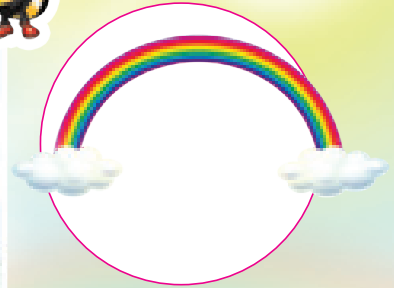
ÁMELIY SHÍNÍGÍW

19-tema

JÍL MÁWSIMLERIN PARÍQLAW
HÁM ÓZGERISLERIN SÚWRETLEW

- Súwretler qaysı máwsimlerge tiyisli?
- Máwsimler menen baylanisli ózgerislerin shınıǵıw dápterinińizde súwretleń.

6-BAР
JASAW JERI

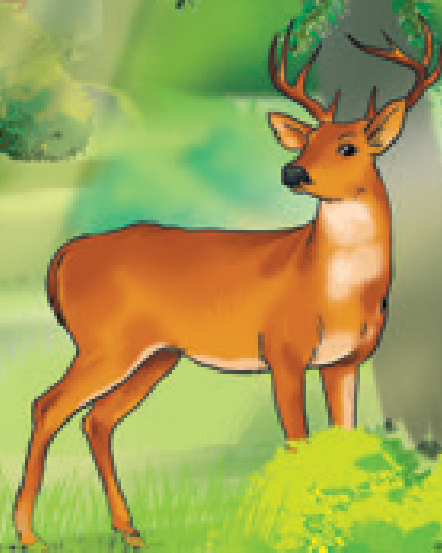
Toğaydı qalay kóz
aldıńızǵa keltiresiz?

Toğay qalıń ot-shópler, putalar
hám tereklerden ibarat. Toğayda
haywanatlar, quslar jasaydı.

Ósimlikler qalıń óskenlikten toğaydıń
ayırım jerlerine quyash nurları az túsedı.
Bunday jerlerdiń ızǵarı artıp, **batpaqlıqlar**
payda boladı.

- Nege toğaylarda ot-shópler qalıń ósedi?
- Toğayda adasıp qalsańız, ne qılğan bolar edińiz?

Súwrettegi haywanatlardıń atların aytıń hám olardı shınıǵıw dápterinińizge jazıp qoyıń.

Jer betinde toğaylar júdá az. Olardı asırıp-abaylawımız kerek!

21-tema

SHÓL TÁBIYATÍ

Shóldi qalay kóz aldınızğa keltiresiz?

- Nege shóllerde ósimlik hám haywanatlar júdá az boladı?
- Shólde qanday ósimlikler ósedı?

Seksewil

Qoyan

Shól ósimlik hám haywanatları ıssıǵa, suwsızlıqqa beyimlesken boladı.

Jıńǵıl

Eshkimar

Shayan

Shóllerde hawa júdá jáziyrama ıssı boladı. Olar úlken maydanlardı iyeleydi. Shólde ósimlikler hám haywanatlar júdá az.

Túye

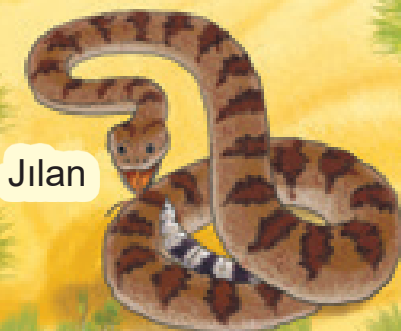
Shólde qurǵaqshılıqqa beyimlesken jer bawırlawshı hám sút emiziwshi haywanlar jasaydı.

Qosayaq tishqan

Tasbaqa

Jılan

Balpaq tishqan

Shóllerde jer betin qumlar iyeleydi.

Jantaq

22-tema

SUW BASSEYNI

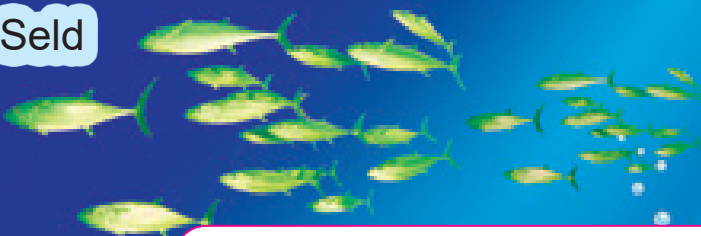

Kók kit

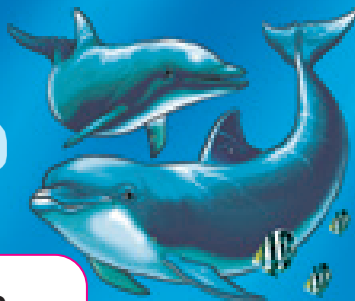
Okeandi qalay kóz aldırızǵa keltiresiz?

Seld

Delfin

- Okeandi televizorda kórgensiz be?
- Okean suwın nege ishiwge bolmaydı?

Okean – Jer betindegi eń úlken suw basseyni.

Akula

Okeanlarda da tirishilik bar. Ol jerde ósimlik hám haywanatlardıń kóp túrlerin ushıratıw múmkin.

Segizayaq

Teńiz juldızı

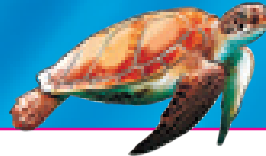

Shağala

Okean suvlari samal tásirinde
tolqinlar payda etedi.

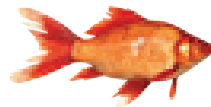
Baliqshi qus

Teñiz tasbaqası

Okeanğa tán ósimlik hám haywanatlardı
kórsetiñ.

Okean suwı shor hám
ishiwge jaramsız boladı.

Losos

Suw oti

Okeanlarda kit, delfin, akula
hám hár túrli baliqlar jasadı.

7-BAP
JER HÁM KOSMOS

23-tema

ASPANDA NELERDI
BAQLAW MÚMKIN?

Aspandi baqlań.
Nelerdi kórdińiz?

Aspanda kúnniń túrli waqtında hár
qıylı kórinisti baqlawımız múmkin.

- Kúndiz nege juldızlar kórinbeydi?
- Túnde aspanda jáne neler kózge taslanadı?

Kúndiz aspanda Quyashtı,
bultlar | hám | uship | júrgen
quslardı baqlawımız múmkin.

Bultlı kúnde quslar tómenlep ushadı.
Bul hawa aynıwın, jawın jawıwın bildiredi.
Hawa ashıq bolsa quslar bálent párwaz
etedi.

Túnde juldızlar hám Ay kórinedi. Juldızlar Jerden alıs bolǵanlıqtan kishi kórinedi.

Ay Jerden júdá kishi.
Ol juldızlarǵa salıstırǵanda jaqınıraq.

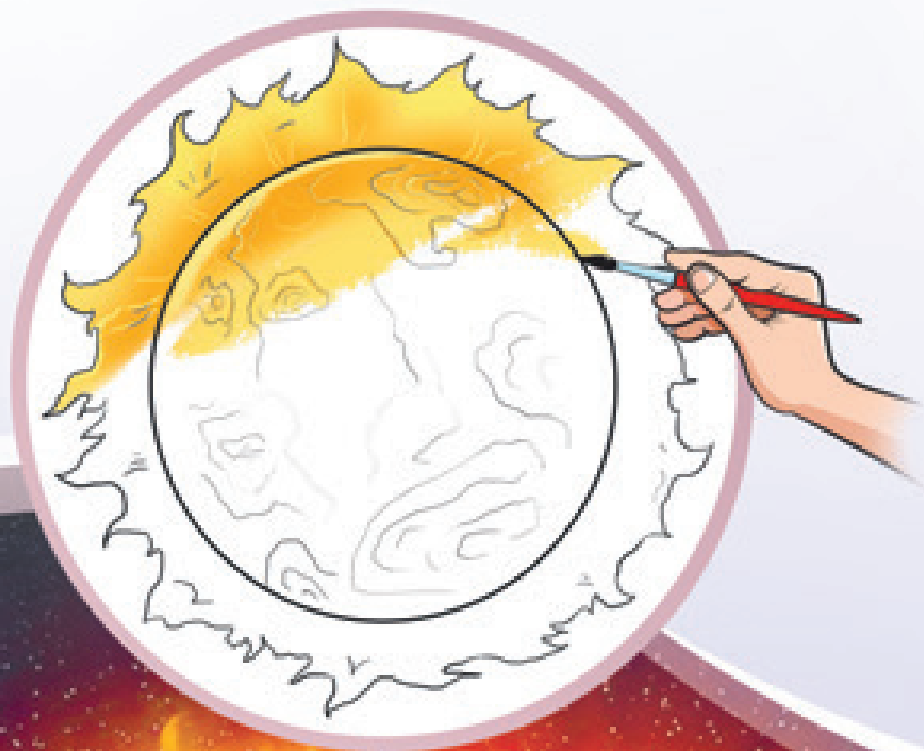

Kúndiz Quyashtı, túnde bolsa Ay hám juldızlardı baqlawımız múmkin.

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

24-tema

QUYASH, JER HÁM AYDÍ SÚWRETLEW

Bizge kerek

Boyawlar

Qilqálem

Orinlaw tártibi

1. Quyash, Ay hám Jerdi ózińiz oylaǵan reńge boyañ.
2. Quyash hám Aydıń qaysısı Jerge jaqınraq?
3. Olardı úlkenligine qarap izbe-iz jaylastırıń.

Quyash shıǵıwı hám batıwın baqlaǵansız ba?

- Qaysı ósimlik yaki haywan kún hám tún almasıwınan derek beredi?
- Siz kúndiz hám túnde ne menen shuǵıllanasız?

Quyash batıwınan shıǵıwına shekem bolǵan waqıt tún delinedi.

Quyashtıń shıǵıwı hám batıwı kún hám túnniń almasıwın bildiredi.

Keste tiykarında tekst dúziń.

Hápte kúnleri	Quyashtıń shıǵıw waqtı	Quyashtıń batiw waqtı
Dúyshembi	6:50	17:50
Siyshembi	6:48	17:51
Sárshembi	6:47	17:52
Piyshembi	6:45	17:54
Juma	6:44	17:56
Shembi	6:43	17:58
Ekshembi	6:40	18:00

Quyash shıqqan waqıttan batiwına shekem bolǵan waqıttı **kún** dep ataymız.

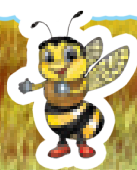
8-BAP
ÍSSÍLÍQ, JAQTÍLÍQ
HÁM DAWÍS

STEM Science & Technology

26-tema ISSÍLÍQ DEGEN NE?

Alaqanlaríńızdı bir-birine ısıqalań.
Neni sezdińiz?

Quyash – ıssılıq deregi.
Quyash bizge ıssılıq hám jaqtılıq beredi.

Tómendegi súwrette nelerdi kórip tursız?

Otin janǵanda qanday procesti
baqlaw múmkin?

70

Qanday issılıq dereklerin bilesiz?

Úyińizde qanday ısıtıw úskenelerinen paydalanasız?

Bizge kerek

Stakan

Issi suw

Ağash
hám metall
qasıq

Orınlaw tártibi

1. Stakanğa issi suw quyiń.
2. Ağash qasıqtı issi suwğa salıń.
3. Metall qasıqtı issi suwğa salıń.
4. Qasıqlardı suwdan shıǵarıń.

Qáwipsizlik qaǵıydalarına ámel etiń.

Qaysı qasıq issiraq?

Metall buyımlar issılıqtı jaqsı ótkeredi.
Ağash buyımlar issılıqtı jaqsı ótkermeydi.

STEM Science & Technology

27-tema JAQTÍLÍQ DEGEN NE?

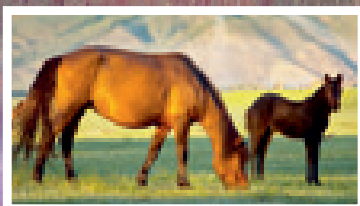
Kózlerińizdi jumıń, soń ashıń.
Neni sezdińiz?

Jaqtılıq sebepli átirapımızdağı barlıq nárselerdi kóre alamız.

Kózlerimizdi jumǵanda bolsa tek qarańǵılıqtı sezemiz.

Jaqtılıqtıń qorshaǵan ortalıqqa tásirin baqlaymız.

Jaqtılıq adamlar, haywanatlar hám ósimliklerdiń jasaw hám rawajlanıwı ushın zárúr!

Súwrette nelerdi kórip tursız?

Quyash batqannan soń, kóshe shıraqları jaǵladı.

Tábiyyiy hám jasalma jaqtılıq dereklerin aytıń.

Bizge kerek

Qalta fonarı

Aq qaǵaz

Karton qaǵaz

Tınıq plynka

Orınlaw tártibi

1. Fonardı jaǵıp, jaqtılıqtı karton qaǵazǵa qaratamız hám nurdıń ótiwin baqlaymız.
2. Fonardı jaǵıp, jaqtılıqtı aq qaǵazǵa qaratamız hám nurdıń ótiwin baqlaymız.
3. Fonardı jaǵıp, jaqtılıqtı tınıq plynkaǵa qaratamız hám nurdıń ótiwin baqlaymız.

Jaqtılıq tınıq denelerden jaqsı ótedi. Klass bólmeleri hám bólmelerdiń tereze aynasına tınıq deneler (shiyshe ayna) ornatileadı. Sol sebepli bólmeler jaqtı boladı.

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

28-tema

ÍSSÍLÍQ HÁM JAQTÍLÍQ
DEREKLERIN PARÍQLAW

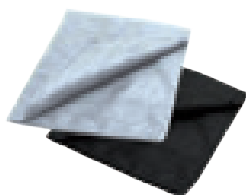
Bizge kerek

Stol shiraǵı

Termometrler

Aq hám qara
tawar

Orinlaw tártibi

- 1 Stol shiraǵın stol ústine qoyıń hám jaǵıń.
- 2 Aq hám qara tawarlardı búklep, olardıń arasına termometrdi jaylastırıń.
- 3 5-6 minuttan soń tawarlardı shiraq astınan alıń.
- 4 Tawarlar arasındaǵı termometrler kórsetkishin jazıp alıń.

Tawar ısıǵanın sezdińiz be?
Termometrler kórsetkishinde ayırmashılıq barma?

Jaqtılıq tásirinde aq tawarǵa salıstırǵanda qara tawar kóbirek ısıydı.

Siz kúndelikli turmısta qanday ıssılıq hám jaqtılıq derekлерinen paydalanasız?

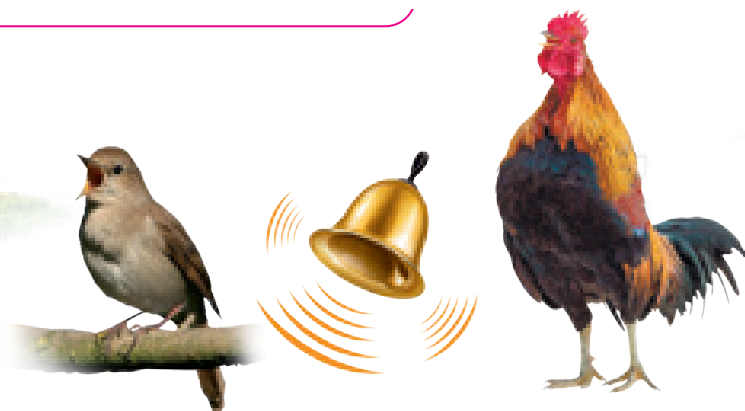
Jaqtılıq derekleri ózinen jaqtılıq hám ıssılıq shıǵaradı.

29-tema

DAWIS

- Dawislardı qaysı seziw organı arqalı esitemiz?
- Siz qanday dawislardı bilesiz?

Dawislardı qulaqlarımız járdeminde esitemiz.

Balalar qanday dawislardı tińlap atır?

- Bul dawislar balalar ushın jaǵımlı ma?
- Siz bunı qalay anıqladıńız?

Dawis derekleri

Jáne qanday dawis dereklerin bilesiz?

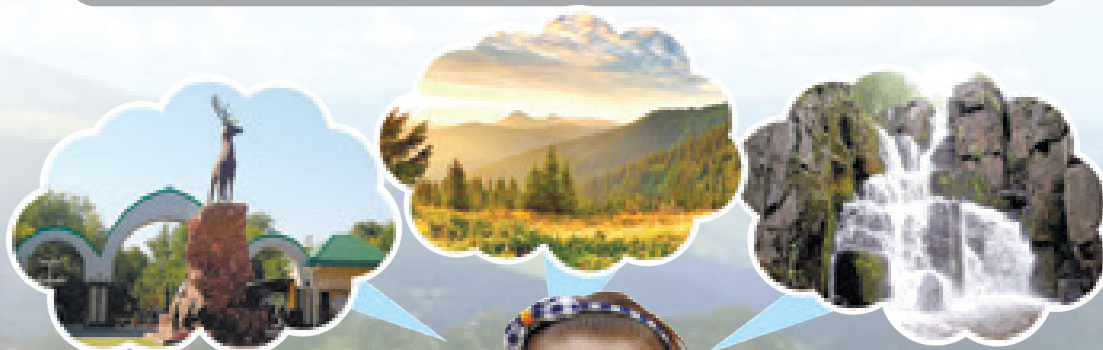

Átirapımızda qanday dawislar bar?

Kózińizdi jumiń, qollarıńız benen qulaqlarıńızdı jabıń.

Kóz aldıńızǵa keltiriń, siz:

- haywanat baǵında;
- tawda;
- suw boyında bolsańız, qanday dawislar esitesiz?

Dawislar jaǵımlı, jaǵımsız, muzikalı hám shawqımlı boladı.

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

30-tema

DAWISLARDI PAYDA ETIW

Bizge kerek

Farfor idis

Shiyshe idis

Plastmassa idis

Metall qasiq

Orinlaw tártibi

- 1 Farfor idisqa metall qasiqti birneshe márte uriń hám onnan shıǵıp atırǵan dawıstı tıńlań.
- 2 Shiyshe idisqa metall qasiqti birneshe márte uriń hám onnan shıǵıp atırǵan dawıstı tıńlań.
- 3 Plastmassa idisqa metall qasiqti birneshe márte uriń hám onnan shıǵıp atırǵan dawıstı tıńlań.

Kózińizdi jumıń. Ídıslardan shıǵıp atırǵan dawıslardı ayırıń.

Qaysı idıstan shıǵıp atırǵan dawıs sizge unadı?

Deneler bir-birine urilganda dawis shigaradi.

Muzikalı hám shawqimli dawis dereklerin anıqlañ.

9-BAР HÁREKET

31-tema

HÁREKET DEGEN NE?

Qanday háreketlerdi kórip tursiz? ?

- Átirapımızda neler háreketlenip atır?
- Neler háreketsiz jaǵdayda?

Átkónshekte ushqanda terekler, gúller, jaylar tap háreketlenip atırǵanday seziledi.
Ne ushin?

Háreket aldıǵa, artqa, ońǵa, shepke, joqarıǵa, tómengge baǵdarlanǵan boladı.

STEM Engineering & Technology

ÁMELIY SHÍNÍGÍW

32-tema HÁREKET QALAY KELIP SHÍGADÍ?

Bizge kerek

- Qaǵaz
- Iyne
- Qayshi
- Qálem
- Jip
- Qaǵaz salfetka
- Sızǵısh

Orinlaw tártibi

- 1** Qaǵazdan samolyot soǵıń.
- 2** Samolyottı hawada ushırıń.
- 3** Samolyot háreketin baqlań.
- 4** Qaǵaz salfetkadan parashyut soǵıń.
- 5** Parashyuttı joqarıdan tómenge háreketlendirıń.
- 6** Parashyut háreketin baqlań

Háreket qalay
payda boldı?

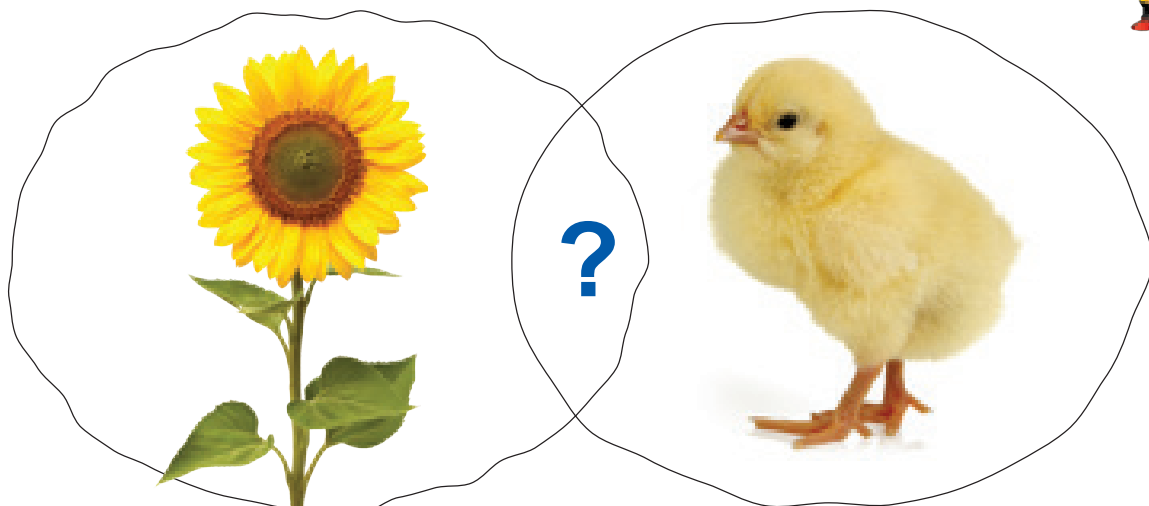
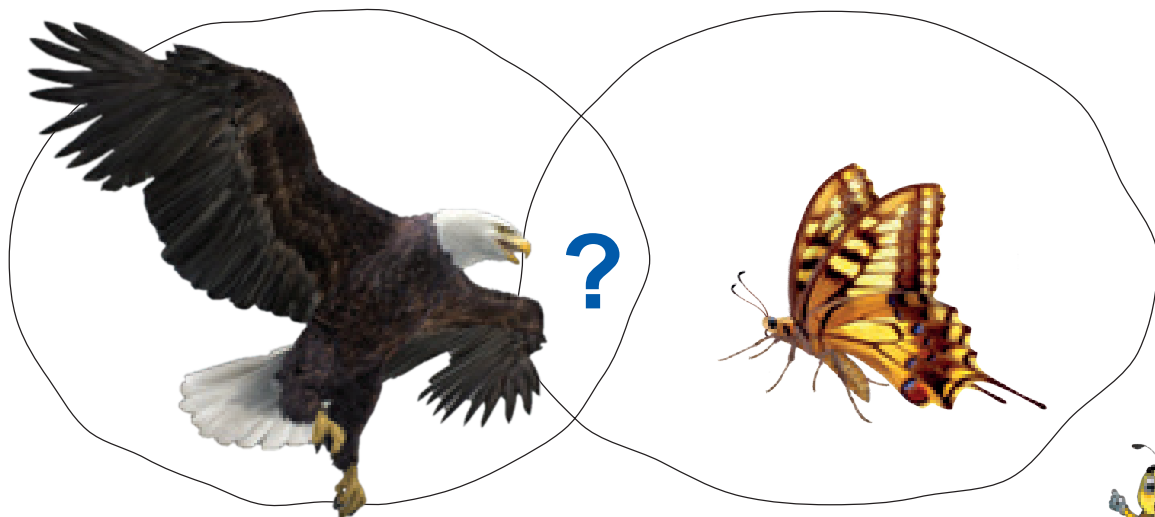
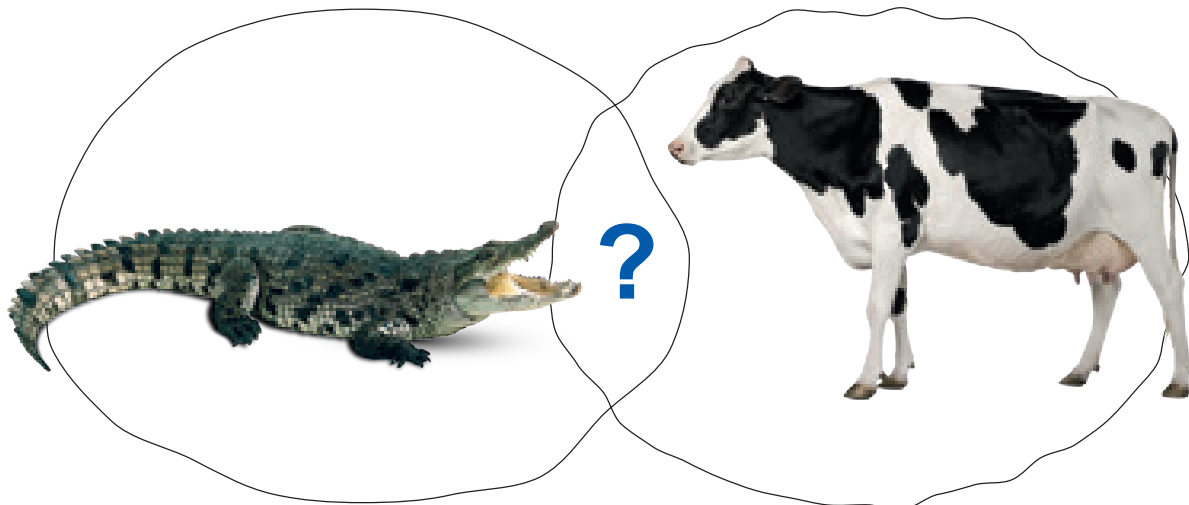
Zatlardı-buyımlardı tartıp, iyterip, kóterip
hám túsirip háreketti payda etemiz.

33-TEMA

ULÍWMALASTÍRÍWSHÍ SABAQ

Organizmlerdiń uqsas hám ayırmashılıq belgilerin aytıp berıń

Íssılıq deregin tabiń

Miywelerden paydalanıp Jer, Quyash hám Ay modelin jaratıń

O'quv nashri

Tabiiy fanlar

*Umumiy o'рта ta'lim maktablarining
1-sinfi uchun darslik
(Qoraqalpoq tilida)*

Xudojnik Ixvoldin Salohitdinov

*Awdarmashi Islambek Serjanov
Redaktor Gózzal Nızanova
Tex.redaktor Akmal Sulaymonov
Korrektor Mohinur Ablahakimova
Kórkem redaktor Sarvar Farmonov
Dizayner Dilmurod Mulla-Axunov
Operator Alimardon Aqilov
Korrektor Suluxan Aıtımuratova*

Basıwǵa ruqsat etildi 07.06.2021-jılı. Formatı 60x84 1/8
Arial garniturası. Kegli 18 shponlı. Ofset baspa.
Shártli baspa tabaǵı 10,23. Baspa-esap tabaǵı 11,70.
Nusqası 14 580 dana. Buyırtpa №

ЖШЖ «O'zbekiston» baspa-poligrafiyalıq dóretiwshilik
úyi baspaxanasında basıldı.
100011. Tashkent qalası, Nawayı kóshesi, 30-jay.

Telefon: (371) 244-87-55, 244-87-20.
Faks: (371) 244-37-81, 244-38-10.
e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz
www.iptd-uzbekistan.uz